

UNIVERZITA
PARDUBICE
FAKULTA
FILOZOFICKÁ

Katedra filosofie a religionistiky

Posudek vedoucího/oponenta bakalářské práce

Jméno studenta: Kryštof Starczewski

Název práce: Vztah etiky a náboženství podle Immanuela Kanta

Jméno vedoucího práce: Mgr. Václav Sklenář, Ph.D.

Jméno oponenta: Mgr. Alena Roreitnerová, Ph.D.

I. Formální kritéria

	ano	zčásti	ne
1. Naplnění celkového záměru: - práce odpovídá svému zadání a obsahu - vymezení tématu je přiměřené a není příliš široké		x	
2. Metodické a systematické zvládnutí práce - text je strukturně a logicky uspořádán - práce je adekvátně zpracována		x	
3. Úvod a závěr - úvod řádně seznamuje s cílem a postupem práce, s dosavadním bádáním na dané téma a stěžejní literaturou - závěr náležitě shrnuje a hodnotí celou problematiku, formuluje přínos k řešení problému a vlastní stanoviska		x	
4. Autor náležitě vypracoval všechny formální požadavky kladené na bakalářskou práci - zadání, prohlášení, obsah, úvod, pojednání, závěr, resumé v češtině a cizím jazyce - odpovídající počet stran	x		

Slovní ohodnocení

II. Obsahová kritéria	ano	zčásti	ne
1. Práce prokazuje porozumění autora v dané problematice.		x	
2. Myšlenková soudržnost a souvislost textu: - je vyhovující - srozumitelnost argumentace a podloženost argumentů či myšlenek je adekvátní		x	
3. Práce se opírá o relevantní prameny a literaturu.		x	
4. Práce s literaturou: - v práci je zřetelně předvedeno, že student pracoval s odbornou literaturou a s myšlenkami jednotlivých autorů - autory uváděl (nejen odkazem na poznámku), srovnával, parafrázoval a citoval - zřetelně rozlišoval své myšlenky od myšlenek jednotlivých autorů		x	
5. Bakalářská práce je filosofickým textem: - autor prokázal fundovanou a analytickou práci s pojmy a myšlenkami - autorova práce nespočívala jen v převyprávění daného téma nebo pouhém poskládání hesel, parafrází či myšlenek - práce nebyla zatížena nepřiměřenou mírou historických, životopisných nebo jiných nefilosofických údajů		x	

Slovní ohodnocení

III. Jazyková a grafická kritéria	ano	zčásti	ne
1. Práce je bez gramatických a stylistických chyb nebo jiných nedostatků (překlepy, nedokončené věty atd.)			x
2. Práce je psána kultivovaným a odborným jazykem		x	
3. Terminologické zpracování textu - fundované porozumění terminologie v oboru a daném tématu - vhodné používání terminologie a vysvětlování pojmů		x	
4. Odkazy, citace a poznámkový aparát - vyhovující práce s odkazy - dodržení a jednotnost citačních norem - náležitý poznámkový aparát		x	
5. Citování - míra citování je vyvážená - vhodná volba a výstižnost citací		x	
6. Grafická kritéria - grafická úprava (písmo, obsah, názvy kapitol, odstavce, řádkování atd.) je vyhovující	x		

Slovní ohodnocení

IV. Použitá literatura	ano	zčásti	ne
1. kritický a vhodný výběr prvotní literatury a pramenů		x	
2. kritický a vhodný výběr druhotné literatury		x	
3. práce s cizojazyčnou literaturou			x

Slovní ohodnocení

Už sám název práce Kryštofa Starczewského „Vztah etiky a náboženství podle Immanuela Kanta“ naznačuje, že se autor rozhodl pojednat poměrně náročné filosofické téma, které vyžaduje nejen rozvinutou schopnost přesného pojmového myšlení a důsledné logické argumentace, ale stejně tak i zralost ve schopnosti posoudit vztah dvou rozhodujících otázek lidského života, a sice: „co mám dělat?“ a „v co smím (či nesmím) doufat?“. Autorův úmysl – který zůstává v názvu práce zatajen – jde ale ještě o krok dál, neboť mu jde vposled o to, aby zjistil, zda je Kantovo vyústění etiky do filosofie náboženství přesvědčivé, a aby předložil – jako přijatelnější etickou a existenciální alternativu – koncept absurdna, jak jej představuje Albert Camus v Mýtu o Sysifovi.

Je zřejmé, že jde o plán pro bakalářskou práci dosti smělý. Autorova motivace vyrovnat se v kontextu etiky současně s kantovskou – racionálně založenou – nadějí i camusovským absurdnem je nicméně srozumitelná a v mnoha ohledech sympatická. Je třeba ocenit odhodlání pustit se do Kantovy systematické architektury i otevřenost vůči absurdní dimenzi života; konfrontace obojího navíc svědčí o tom, že se autor nebojí skutečných filosofických výzev.

Patrně i proto, že původní záměr práce je ambiciózní, nezbyvá než konstatovat, že se Kryštofu Starczewskému podařilo naplnit jej pouze částečně. Důvody jsou především dva:

(1) Interpretace Kanta by vyžadovala důslednější pojmovou práci, především vyjasnění pojmu svobody (v jejím praktickém a transcendentálním ohledu). Pokud jde autorovi o sekularizovanou kantovskou etiku, zbavenou metafyzické nadstavby a přesahu k náboženství, nabízí se mnohem více analýza *Základu metafyziky mravů*, kde lze pojem svobody oddělit od nauky o postulátech. Existuje rozsáhlé odvětví bádání, které tento výklad Kanta dále rozvíjí (např. Christine Korsgaard a její následovníci). Největší problém ale je, že autor vposled neuvádí žádné jasné argumenty, proč se zřící kantovské pozice z *Kritiky praktického rozumu*, ať už ve prospěch etiky vyvoditelné ze *Základů metafyziky mravů*, nebo směrem k alternativě, kterou představuje Camusovo chápání absurda. Zdá se spíše, že Camus je představen spíše jako alternativa, ale není jasné, v čem přesně spočívá. Chybí totiž jasnější vysvětlení *etické dimenze* jeho existenciální filosofie.

(2) I když odhlédneme od toho, že přechod k výkladu Alberta Camuse (str. 23) je poněkud abruptní, čtenář se v druhé a třetí (srovnávací) části práce bohužel nemůže ubránit dojmu chvatného dokončení, o kterém svědčí nejen menší míra preciznosti při formulaci Camusových tezí, ale také zhoršující se gramatická a stylistická úroveň textu, který v závěru klopýtá přes četné anakoluty, absence přísudků ve větách, až k neshodě podnětu a přísudku ve zcela poslední větě práce.

Podrobnější hodnocení

Pokud jde o první část práce, která je zjevně pojata precizněji, je třeba ocenit dobré porozumění Kantově praktické filosofii, které rozhodně není v bakalářském stupni studia samozřejmostí. Autorovi se průběžně daří charakteristické rysy Kantovy etiky vystihnout správně (zejména formulaci morálního zákona), tu a tam se ale dopouští nepřesností. Některé jsou i závažné: např. pokud jde o vymezení negativní svobody, autor píše na str. 12: (a) „Morální zákon nám předkládá, jak bychom měli jednat, ale my rozpoznáváme, že můžeme chtít jednat jinak. Rozpoznáváme, že máme svobodu od něčeho, tj. svobodu v negativním smyslu. Její možnost tedy nahlížíme díky jí předcházejícímu morálnímu zákonu, jehož jsme si bezprostředně vědomi, jakmile si stanovíme maximy vůle.“ A dále píše na str. 14: (b) „Imperativ je pravidlo vyznačující se povinováním, které vyjadřuje objektivní nucení k jednání a znamená, že kdyby rozum zcela určoval vůli, jednání by nevyhnutelně probíhalo podle tohoto pravidla. Zde se pojem svobody silně projevuje, neboť je Kantovým tvrzením, že bez ní bychom byli pouhými automatony, které slepě plní morální zákon s iluzí volby.“ Z těchto dvou pasáží by si čtenář mohl odnést dojem, že negativní svoboda je svobodou „od“ kategorického imperativu, což bezpochyby není Kantova pozice, jak je vidět i z přímé citace Kanta, kterou autor uvádí na str. 14 o něco níže: „Morální zákon tedy nevyjadřuje nic jiného než autonomii čistého praktického rozumu, tj. svobodu, a ta je sama formální podmínkou všech maxim.“ Následuje pak autorův komentář, který už vystihuje pojem svobody správně (stejně tak na str. 21). Bylo by však třeba ujasnit pasáže (a) a (b) zmíněné zde výše. V samotném závěru na str. 37 se opět objevuje velmi problematická formulace: „Kant tvrdí, v návaznosti na jeho kritiku teoretického rozumu, že nám čistý rozum dává praktické pravidlo. Rozpoznáváme, že máme něco udělat. Následně jsme si vědomi, že se můžeme rozhodnout jinak, a tak se prokazuje svoboda (ve vztahu ke kauzalitě v praktické mohutnosti rozumu).“ A dále (str. 38): „Měl bych (morální zákon, povinnost) ale nemusím (postulát svobody).“ Nejprve by tedy bylo třeba ujasnit si základní rysy Kantova pojetí svobody (a to už v této práci) a dále by bylo dobré promyslet si vztah mezi „praktickou svobodou“ *Základů metafyziky mravů* a „transcendentální svobodou“ postulovanou v *Kritice praktického rozumu* (to už sice přesahuje rozměry bakalářské práce, ale je to zásadní pro autorovu otázku po vztahu mezi etikou a náboženstvím).

Bylo by možné najít i jiné nepřesnosti; např. pojem ideje z *Kritiky čistého rozumu* není „způsobem, jak se vyjadřovat k ‚nepodmíněnému‘“, tvrzení, že „míra pravdivosti ideje je

omezena na naši schopnost dedukce“ rovněž nedává dobrý smysl (obě formulace na str. 20). Úhrnem však první části práce chybí, jak bylo řečeno výše, jasnější uchopení pojmu svobody a obecněji rozlišení racionalistické a metafyzické dimenze Kantova filosofického projektu, které je pro hlavní otázku, kterou si autor klade, rozhodující. Bylo by také lepší vyhnout se v práci formulacím, které sugerují, že postuláty jsou pouhé výrazové prostředky, nebo, jak autor říká, pojmy, které „umožňují vyjadřovat se k tématice svobody, nesmrtelnosti duše a boha“, případně „vyjadřují jednotu teoretického a praktického rozumu“ (str. 20).

Jestliže totiž autor chápe Kantovy postuláty jako jakýsi doplněk k nauce o kategorickém imperativu (formulované už v *Základech metafyziky mravů*), bez něhož se může Kantova etika i obejít; není to pozice, kterou by sám Kant v *Kritice praktického rozumu* zastával, jak autor nakonec dobře zdůvodňuje především v samotném závěru druhé kapitoly věnované Kantovi (str. 19). Pokud však vůči tomuto kroku autor zaujímá kritické stanovisko, bylo by třeba posun mezi oběma Kantovými přístupy zmínit, případně se pokusit proti postupu v *Kritice praktického rozumu* alespoň v náznaku argumentovat. Zdá se mi, že autor se namísto toho omezuje na konstatování: „Kantova teze vede etiku nevyhnutelně k náboženství. Toto jeho tvrzení mi nepřijde správné.“ (str. 24)

Jinak je třeba zejména ocenit, že autor je schopen dobře vystihnout nejen problematiku nejvyššího dobra v Kantově etice, ale také poměrně dobře popsat (možná i s pomocí Sikorova článku), v jakém smyslu nejvyšší dobro není určujícím důvodem morálně určené vůle (tím je podle principu autonomie morální zákon), a v jakém smyslu je přesto objektem této vůle. Jinými slovy autor vystihuje, jak se může poslední objekt s poslední určující důvod vůle nakonec překrývat v nejvyšším dobru bez narušení principu autonomie (str. 16-17). Zdařilé je rovněž rozlišení ctnosti a blaženosti a stejně tak i popis syntetické jednoty ctnosti a blaženosti podle Kanta, kdy ctnost je příčinou blaženosti, ale nikoli zde a nyní (jako je tomu podle Kanta u stoiků), nýbrž v nekonečném postupu (str. 17-19). Mám jen pochybnost o tom, jestli toto pochopení autor vždy uplatňuje i tehdy, když porovná Kanta s Camusem (zejména v závěru práce).

Část práce věnovaná Albertu Camusovi se bohužel posuzuje obtížněji, především proto, že text zde nesleduje jasně artikulovaný postup a hlavní teze se objevují často bez přípravy uprostřed textu a nedoprovází je další výklad. Jestliže např. autor konstatuje, že „Camus přiznává absurdnu místo první pravdy a veškeré další úvahy nesmí být v rozporu s tímto prvním pravidlem, které spočívá ve vztahovosti“ (str. 25-26), jde o nosné tvrzení, které by stálo za důkladnější vysvětlení. Patrně nejde o čistě racionální, epistemologický postoj, jedná se tedy o ryze emocionální či existenciální naladění? Jaký význam tu má pojem pravdy? Jak např. rozumět tvrzení, že světu vůbec nerozumíme, jak je referováno na str. 26? To je teze, kterou myslím nezastávají ani nejpřísnější skeptikové, protože si všímají, že elementární přežití vyžaduje určitou míru kompatibility a srozumění mezi člověkem a světem. Pokud ovšem referovaný autor zastává takto nesamozřejmé teze, bylo by třeba k nim zaujmout jasné stanovisko (podpořit je argumenty, nebo vyjádřit svůj rezervovaný postoj apod.). Naopak mírně tautologické formulace typu: „zde Camus vyjadřuje myšlenku, že veškeré pokusy rozumět světu, veškeré naše ‚poznání‘ je snahou udělat svět srozumitelný (str. 27)“. by snad bylo možné vynechat. Když dále Camus říká (citováno na str. 30), že „pro člověka bez klapků na očích neexistuje nic krásnějšího než pohled na inteligenci zápolící s realitou, jež toho člověka přesahuje“, znamená to, že zdůvodnění hodnoty absurdní vzpoury je nakonec estetické, tj. že přece lze ve světě najít krásu (navzdory citovanému tvrzení na str. 26: „v hloubi každé krásy spočívá cosi nelidského“)? Stejně tak se tento motiv objevuje v odkazu na esej *Léto* (str. 36). Jinde se zase zdá, že když Camus kritizuje úlohu rozumu (téma, které by bylo pro srovnání s Kantem třeba důkladně vypracovat, což se žel v práci neděje v dostatečné míře, ačkoli se mu autor věnuje na str. 32-33), staví proti němu pojem (individuální) autenticity. Jak ale chápe tuto autenticitu (str. str. 28-29) a proč je pro něj cennější než rozum?

Jak chápe Camus svobodu v rámci absurdní existence? (Výklad na str. 33 se mi jeví jako juxtapozice rozporných tvrzení.) Ale především: na základě čeho Camus uznává, že člověk může jednat morálně? (str. 32). Bohužel se mi nepodařilo najít zdůvodnění tohoto tvrzení, které je však pro téma bakalářské práce centrální.

Závěrem

Část práce věnovaná Kantovi je poměrně zdařilá, jakkoli formulace pojmu svobody vzbuzuje otázky, část práce věnovaná Camusovi není dostatečně strukturovaná. Nejslibnější části komparativní kapitoly práce bohužel zůstaly nedořečené: na str. 36 až 37 se v souvislosti s Camusovým *Létem* objevují jakési náznaky odpovědi na otázku po možnosti etiky absurdního člověka. Bylo by třeba pokusit se je formulovat jasněji. V té souvislosti – totiž dořečení pouze naznačeného – by snad bylo také dobré více objasnit srovnání mezi etikou implikující nekonečný postup spjatý s kantovskými postuláty a štěstím camusovského Sysifa, které je imanentní absurditě (str. 36).

Domnívám se nicméně, že sama myšlenka srovnání Kantovy koncepce postulátů, s nimiž se pojí postoj rozumové víry (viz autorova úvaha na str. 38), která je současně subjektivně dostačující, ale objektivně nedostatečná – tj. její přesvědčivost je nepřenosná – s camusovským vztahem ke světu, který je charakterizován absurdem, je potenciálně velmi zajímavá a mohla by vést ke skutečně hodnotným objevům. (Je jen škoda, že autorovi chyběl čas či odhodlání se do takového objevování pustit zevrubněji.)

Celkové hodnocení:

Práci doporučuji k obhajobě: **ano**

Návrh hodnocení: Navrhuji hodnocení **C-D** podle průběhu obhajoby.

Náměty k rozpravě:

- (1) Domníváte se, že Camusem popisovaná existenciální situace absurdna je podobně subjektivně přesvědčivá a zároveň objektivně nepřenosná jako Kantova racionální víra?
- (2) Nemá Camusův Sysifos určité stoické rysy? Nestálo by pak za to konfrontovat způsob, jakým se Kant vyrovnává se stoicismem (stoik jako heroický mudrc nezávislý na přírodě, sice vystavený, ale nepodřízený bědám života) se zvláštním štěstím Sysifa?
- (3) Čtenáře patrně napadne, co by byly Camusovy výhrady vůči Kantovi, ale napadají Vás nějaké kantovské argumenty proti Camusovi? Lze vůbec nějak čelit (racionálně, nebo třeba prostřednictvím uměleckého vyjádření) existenciálnímu postoji absurdity? A pokud to možné není, je to vlastně ještě filosofická pozice (pokud ano, co to znamená pro samotný pojem filosofie)?
- (4) Poslední otázka je velmi prostá. Jestli správně chápu Vaši celkovou intenci, jde Vám o etiku, která se neopírá o organizované náboženství, možná ani o pojem boha, a vposled ani o představu spojení mezi správným jednáním a štěstím. Není za tím nakonec myšlenka, že skutečně hodnotné mravní jednání je takové, které neočekává, že něco „dostane zpátky“?

V Pardubicích dne 11. 8. 2025

oponent